

**LATVIJAS UNIVERSITĀTES ZINĀTNE
LAIKMETA LIECĪBĀS**
RESEARCH AT THE UNIVERSITY OF LATVIA

Mārīte Saviča

Latvijas Universitātes Bibliotēka

E-pasts: Marite.Savica@lu.lv

Abstract: The Library of the University of Latvia is the curator and provider of intellectual values of the University of Latvia. In the article are analyzed the action trend in the information resources accessibility and management, what consummate with abundant traditions from the preceding years and will least in after years, using different forms of popularization of the information accessibility, of the Library.

Atslēgvārdi: zinātne, Latvijas Universitāte, piekļuve, informācijas resursi.

Keywords: research, University of Latvia, accessibility, information resources.

Latvijas Universitāte (LU) dibināta 1919.gada 28. septembrī kā nacionālā universitāte. Visus šos gadus tā kā vienīgā klasiskā universitāte Latvijā nodrošināja studijas un pētniecību humanitārajās, dabas, sociālajās zinātnēs, izglītības zinātnēs un medicīnā, kā arī šo grupu mijiedarbību.¹ Neskatoties uz laikmeta ideoloģijas noteicošo lomu visās dzīves jomās, Universitāte šajos gados spējusi nodrošināt daudzveidīgu pētniecību un studiju procesu, studentu uzņemšanu studiju nodaļās², kuras pastāvošai ideoloģijai nelikās nozīmīgas. Tā ir spējusi nosargāt nacionālās universitātes statusu, saglabāt universitātes tradīcijas, godāt latviešu valodu un kultūru, respektēt dažādu minoritāšu kultūru.

LU šajos gados ir nācies iet dažādus ceļus laikā un telpā, taču tās liktenis ir veidojies tā, ka tā vienmēr ir bijusi līdere citu augstskolu saimē un tai ir piederējusi vadošā loma izglītības un zinātnes sfērā. Tā ir izglītības un zinātnes simbols, pozitīva un atpazīstama tēla veidotāja augstākās izglītības sistēmā.

Mums ir piešķirta brīnišķīga iespēja strādāt LU, atcerēties savus studiju gadus LU, savus pasniedzējus, esošos un bijušos kolēģus, personības, kas veidoja LU dzīvi, kas ieviesa jaunus pētniecības virzienus, sprieda par zinātnes un kultūras vērtībām, kuras savu aktualitāti nav zaudējušas arī mūsdienās.

LU Bibliotēka ir Latvijas Universitātes akadēmiska pamatstruktūrvienība – vispārpieejama zinātniskā bibliotēka, LU intelektuālo vērtību glabātāja un uzturētāja. Šo gadu laikā viens no

¹ LU Attīstības koncepcija: Apstiprināta Senāta 26.04.2004. sēdē, lēmums Nr. 244.

² LU Filozofijas nodaļa tika slēgta 1940.g.; atjaunota 1966.g.; 1983.g. slēgta un atsāka darbību 1986.g.

Bibliotēkas uzdevumiem ir bijis uzkrāt, sistematizēt, glabāt un darīt pieejamus LU zinātnes un intelektuālā īpašuma sasniegumus.

Mūsdienu informācijas sabiedrības laikmetā, Bibliotēka LU zinātnes un intelektuālā īpašuma sasniegumus ir apkopojusi un popularizējusi tradicionālā, elektroniskā un digitālā formā.

Šajā ziņojumā tiks raksturoti tikai daži Bibliotēkas darbības virzieni, kas ir izkopti ar bagātām tradīcijām iepriekšējos gados un turpināsies arī turpmākajos gados, izmantojot dažādas informācijas pieejamības popularizēšanas formas.

1. LU zinātnieku devums zinātnes attīstībā

LU akadēmiskā personāla pētniecības darba virzieni gan pirmās brīvvalsts periodā, gan mūsdienās sekmīgi ir atzīti Eiropas akadēmiskajās aprindās. Vairākkārt mainoties ideoloģiskai situācijai valstī, nemainīgas ir palikušas klasiskās zinātniskās vērtības. Universitātes akadēmiskajā dzīvē nenoliedzami šīs vērtības ir radījuši rektori, prorektori un ikviens mācītbspēks.

LU Bibliotēka kā LU zinātniskā mantojuma glabātāja un popularizētāja jau vairākus gadu desmitus strādā pie tā, lai ikvienam Latvijas iedzīvotājam būtu pieejama informācija par LU zinātniski pētniecisko darbību.

LU Bibliotēka no 1945.gada veidojusi LU mācītbspēku publikāciju kartotēku – sākumā kartīšu formātā, no 1995.gada – „LU zinātnieku publikāciju un vēstures datubāzi”. Tajā ietvertas LU mācītbspēku publikācijas, literatūra par viņiem, materiāli par LU vēsturi no 1919.gada līdz mūsdienām. Datubāzē pašlaik ir ap 55 000 ierakstu.³

LU Bibliotēka, lai popularizētu LU mācītbspēku sasniegumus, ir sagatavojusi virkni biobibliogrāfisko rādītāju par godu LU mācītbspēku nozīmīgām jubilejām, pavisam kopskaitā ap 80 rādītājiem. Darbs pie biobibliogrāfisko rādītāju veidošanas tika uzsākts 1972.gadā. Pirmais rādītājs tika veltīts profesoram Kārlim Šteinam (13). Viens no pēdējiem Bibliotēkas veidotajiem biobibliogrāfiskajiem rādītājiem ir veltīts LU Filoloģijas fakultātes Baltu valodu katedras profesorei Martai Rudzītei sakarā ar zinātnieces 80 gadu jubileju (11).

Bibliotēkas izveidotajā sērijā „Latvijas Universitātes zinātnieki” ir īpaša daļa, kura veltīta LU rektoriem. Pirmais rādītājs tika veltīts pirmajam LU rektoram prof. Ernestam Felsbergam (1866.-1928.) (12). E. Felsbergs bija pirmais profesionālais mākslas vēsturnieks, kurš lasīja lekcijas klasiskajā filoloģijā, grieķu vēsturē, antīkajā kultūras un mākslas vēsturē. Viņš dibinājis arī LU Mākslas vēstures kabinetu.

Lai iepazīstinātu plašāku interesentu loku ar LU rektoru, profesoru dzīvi, zinātnisko un sabiedrisko darbību, Bibliotēka ir uzsākusi veidot digitālo kolekciju „Zinātnes sākotne Latvijā” (3).

³ 2007.gada maija dati.

Aplūkojot digitālo kolekciju, var iepazīties ar profesora E.Felsberga darbu pilnajiem tekstiem, biogrāfiju un dzimtas koku. Par studijām Tartu Universitātē, zinātnisko darbību Tartu, Voronežas un Latvijas Universitātē, kā arī profesora ieguldījumu LU veidošanā liecina ieskenētās rektora personas lietas materiāli no Tartu arhīva un Latvijas Valsts vēstures arhīva.

Šī digitālā kolekcija tika veidota, pieaicinot vēstures zinātņu speciālistus no LU Zinātnes un tehnikas vēstures muzeja un Latvijas Valsts vēstures arhīva, jo tikai sadarbībā ar saskarozares speciālistiem var rasties jaunas kultūras vērtības.

Datubāzē profesora darbu pilnie teksti kārtoti alfabēta secībā. Savukārt raksti par E.Felsbergu, Latvijas Valsts vēstures arhīva un Tartu arhīva ieskenētie materiāli kārtoti hronoloģiskā secībā.

Pieeja prof. Ernesta Felsberga darbu pilnajiem tekstiem ir nodrošināta gan no LU Bibliotēkas veidotās „LU zinātnieku publikāciju un vēstures datubāzes” (2), gan no LU portāla (3).

LU Bibliotēkā uzsāktais digitālizācijas projekts „Zinātnes sākotne Latvijā” ir iecerēts kā ilgtermiņa projekts, kurš tiks realizēts pakāpeniski. 2007.gadā noslēgsies darbs pie projekta otrā posma, kas ir veltīts otrajam LU rektoram prof. Jānim Rubertam, paralēli uzsākta informācijas apzināšana par trešo LU rektoru prof. Augustu Tenteli (1876-1942).

2. LU intelektuālā īpašuma pieejamība un popularizēšana

LU Bibliotēkas krājumā atrodas nozīmīga LU intelektuālā īpašuma daļa: LU mācībspēku un LU aizstāvētās disertācijas, disertāciju autoreferāti, dažāda veida izdevumi (1946.–1997.), kuri tika izdoti LU izdevniecībā: zinātniskie raksti, mācībspēku lekciju konspekti, konferenču materiāli utt.

2.1. LU izstrādātās vai aizstāvētās disertācijas

Latvijas zinātnisko domu vairākus gadu desmitus noteica valstī pastāvošās sociālpolitiskās norises. Valstī dominējošie ideoloģiskie strāvojumi nenoliedzami ietekmēja arī LU mācībspēku disertāciju zinātniskās izpētes tematu loku un tendences. Analizējot 20. gs. 40.gadu līdz 20. gs. 70.gadu disertācijas, piemēram, ekonomikas, ķīmijas, fizikas-matemātikas, bioloģijas un tehnisko zinātņu doktora grāda kandidāti parasti pievērsās tādu tematu pētniecībai, kuru izstrādes laikā veiktie pētījumi būtu praktiski lietojami rūpnieciskajā ražošanā, farmācijā un tautsaimniecībā vispār (1). Humanitāro un sociālo zinātņu jomā galvenie akcenti tika likti uz tādu tematu pētniecību, kuri bija atbilstoši valstī valdošajai ļeņiniski-marksistiskajai ideoloģijai. Piemēram, vēsturē tika pētīta komunistiskās partijas un komjaunatnes vēsture, loma un vieta sabiedrībā, aktuāla bija 1905.gada revolūcijas un 1919.gada padomju varas Latvijā izpēte (16). Pedagoģijas nozarē izstrādātie darbi pārsvarā bija veltīti padomju valsts standartiem atbilstošas jaunatnes audzināšanai. Atšķirīgas

tendences vērojamas filoloģijā un valodniecībā, kur tapušas interesantas disertācijas latviešu tautas folkloras pētniecībā.

Viens no LU Bibliotēkas uzdevumiem ir popularizēt LU intelektuālo īpašumu un radīt apstākļus, lai tas būtu pieejams visiem informācijas lietotājiem. LU mācībspēku un LU aizstāvētās disertācijas, disertāciju kopsavilkumi, publikācijas ir viens no LU intelektuālā īpašuma veidiem.

LU Bibliotēkas kolektīvam 2005.gadā viens no prioritāriem darbības virzieniem bija informācijas par LU mācībspēku un LU aizstāvētajām disertācijām ievadīšana elektroniskajā kopkatalogā, izmantojot rekatalogizācijas metodi. Pavisam šajā kopkatalogā ir ievadīta informācija par 1713 LU mācībspēku un LU aizstāvētām disertācijām, kas atrodas LU Bibliotēkas krājumā.⁴ Tādējādi tagad ikvienam interesentam informācija par LU mācībspēku un LU aizstāvētām disertācijām ir pieejama 8 valsts nozīmes bibliotēku elektroniskajā kopkatalogā.

Jāatzīmē, ka LU Bibliotēka visus gadus ir pievērsusi īpašu uzmanību LU mācībspēku un LU aizstāvētajām disertācijām, nodrošināt to pieejamību un publicitāti vairākos veidos. Vispirms būtu jāmin vairāki Bibliotēkas sagatavotie bibliogrāfiskie rādītāji. Pirmais bibliogrāfiskais rādītājs, kurā ir apkopota informācija par P. Stučkas Latvijas Valsts universitātē aizstāvētām disertācijām laikā no 1945. līdz 1963.gadam, publicēts 1966.gadā (9). Turpmākos gados izdoti vēl trīs bibliogrāfiskie rādītāji par disertācijām, kas aizstāvētas LU laika periodā no 1964. līdz 1975.gadam (10). Pēdējais bibliogrāfiskais rādītājs, kurš veltīts disertācijām, ir izdots 2004.gadā, un tajā apkopota informācija par Latvijā aizstāvētajām doktora disertācijām laikā no 1923. līdz 1944.gadam (5). Pašlaik norit darbs pie bibliogrāfiskā rādītāja veidošanas, kurā būs apkopota informācija par LU izstrādātām/aizstāvētām disertācijām laika periodā no 1995. līdz 2006.gadam. Paredzams, ka darbs noslēgsies 2007.gada nogalē.

Bibliotēka nodrošina LU intelektuālā īpašuma pieejamību un publicitāti, arī veidojot lokālās datubāzes. LU Bibliotēka veido 3 datubāzes: „LU zinātnieku publikāciju un vēstures datubāze”, „LU Noslēguma darbu datubāze” un „Latvijas Universitātē izstrādātās/aizstāvētās disertācijas”, kuras atspoguļo LU zinātnes un intelektuālā īpašuma sasniegumus. 2006.gadā LU Pētniecības projekta ietvaros tika uzsākts darbs pie Bibliotēkas lokālās datubāzes „Latvijas Universitātē izstrādātās/aizstāvētās disertācijas”, kas lietotājiem ir pieejama no LU portāla sadaļas „Bibliotēka” vai kopkataloga izvēlnes „Datubāzes”. Datubāzē, kurā pašlaik ir ap 2000 ierakstu,⁵ informācijas lietotājam vienkopus ir pieejamas bibliogrāfiskās ziņas par LU izstrādātām un/vai LU promocijas padomēs aizstāvētajām disertācijām, promocijas darbiem, zinātnisko darbu kopām un monogrāfijām, uz kuru pamata iegūts zinātniskais grāds.

⁴ 2007.gada maija dati.

⁵ 2007.gada maija dati.

2007.gadā uzsākts darbs pie LU mācībspēku autoreferātu, pavisam kopskaitā 800, retrospektīvās konversijas, kas saturiski papildinās datubāzi „Latvijas Universitātē izstrādātās/aizstāvētās disertācijas”.

2.2. LU izdevumu (1946.–1997.g.) apzināšana un pieejamība

LU Bibliotēkas krājumā atrodas lielākā daļa LU izdevumu, kuri publicēti 1946.-1997.gadā. LU izdevumu kolekcijā ietilpst šādi izdevumi: LU Zinātniskie raksti, mācībspēku lekciju konспекти, mācību līdzekļi, rakstu krājumi, konferenču materiāli, programmas u.c. Šajā unikālajā kolekcijā pavisam ir ap 6000 izdevumu.

Šī unikālā kolekcija ir kā zīmīga laikmeta liecība tam, cik dažāda satura rakstu krājumus un publikācijas gatavoja LU mācībspēki, piemēram, „Latvijas Komunistiskās partijas stratēģijas un taktikas problēmas: 1917.gada oktobris” (4), „Evaņģēliski luterāniskā baznīca sabiedrisko attiecību sistēmā Latvijā (XVI gs.-XIX gs. pirmajā pusē” (15) vai „Rietumslāvu viduslaiku kultūra : (Polijas kultūra)” (14). Pārskatot šīs kolekcijas izdevumus, nākas secināt, ka daļa šīs kolekcijas izdevumu savu aktualitāti nav zaudējusi arī mūsdienās un atsevišķus mācību līdzekļus studenti var izmantot mācību procesā. Protams, tas bija tāds laiks, kad arī Bibliotēkas darbiniekiem bija jāsniedz savas nodevas pastāvošai iekārtai, piemēram, tematisko bibliogrāfisko rādītāju veidā – „Partijas organizācijas darbs augstskolā” (8), „Mūsdienu aktuālās ideoloģiskās problēmas” (6) u.c.

Diemžēl šī unikālā kolekcija ir nepilnīga, tāpēc atsevišķi LU izdevumi būtu jāpiekomplektē.

2.3. LU Rakstu bibliogrāfiskie rādītāji

Pirmie LU Raksti iznāca 1921.gadā ar mērķi – atspoguļot Latvijas Universitātes profesoru un citu mācībspēku zinātnisko darbību. Šī veiksmīgi uzsāktā publikāciju sērija ieguvusi plašu popularitāti akadēmiskajās aprindās arī mūsdienās. Turpinot vēsturiski aizsākto tradīciju, LU Akadēmiskais apgāds katru gadu vidēji izdod 10-16 LU Rakstu sējumu. 2007.gada maijā lasītājiem bija iespēja atvērt LU Rakstu 712. sējumu.

Lai apkopotu informāciju par LU izdevumiem, Bibliotēka ir sagatavojusi divus bibliogrāfiskos rādītājus – „Latvijas Universitātes zinātnisko rakstu bibliogrāfiskais rādītājs (1990-2000)”, kas izdots 2004.gadā, bet otru izdevumu „LU Rakstu bibliogrāfiskais rādītājs (1921-1943)” plānots izdot 2007.gada septembrī.

2.4. Patenti

LU Bibliotēka no 1995.gada veido informācijas resursu „LU zinātnieku publikāciju un vēstures datubāze”. Šajā datubāzē ir 5 patentu apraksti (7). Iepriekšējo gadu informācija par nozīmīgāko LU intelektuālā īpašuma daļu – patentiem, ir atspoguļota bibliotēkas kartīšu katalogos.

Atcerēties, atskatīties pagātnē un izvērtēt LU zinātnieku atstāto mantojumu, ieskicēt šo zinātnieku portretus – tas ir mūsu tagadnes uzdevums, jo arī mēs ar savu darbu visi kopā veidojam šodien, kas ir balstīta uz pagātnes sasniegumiem, bet jau kāds cits nākotnē izvērtēs mūsu darbu pašreizējā laika posmā. Domājot par Bibliotēkas nākotnē veicamajiem uzdevumiem (skat. 1.pielikumu), lai pārietu uz intensīvāku, efektīvāku darbības veidu, kas atbilst informācijas un zināšanu sabiedrības vajadzībām, ir nepieciešamas stratēģiskas izmaiņas, kuras piedāvā jauns bibliotēkas modelis – digitālā bibliotēka.

Izmantotie informācijas avoti

1. **Eglīte, Rita.** *Eiropas upes nēga – Lampetra fluviatilis (L.) bioloģija Latvijas PSR upēs un tā rūpnieciskā izmantošana*: disertācija bioloģijas zinātņu kandidāta grāda iegūšanai. Darbs strādāts P. Stučkas Latvijas Valsts universitātes Zooloģijas katedras prof. J. Lūša vadībā. Rīga, 1961. 210 lpp.
2. *LU zinātnieku publikāciju un vēstures datubāze* [tiešsaiste[Rīga : Latvijas Universitātes bibliotēka : 1996-] [skatīts 2007.g. 2.apr.]. Pieejams: http://tulpe.lanet.lv:8991/F/?func=option-update-ling&file_name=find-b&local_base=lua01&p_con_lng=lav
3. Zinātnes sākotne Latvijas valstī [tiešsaiste] : [par Latvijas Universitātes Bibliotēkas un LU Zinātņu un tehnikas vēstures muzeja projektu]. [Rīga : Latvijas Universitāte, b.g.] [skatīts 2007.g. 2.okt.]. Pieejams: <http://www.lu.lv/biblioteka/projekti/zinatnes-sakotne.html>
4. *Latvijas Komunistiskās partijas stratēģijas un taktikas problēmas: 1917. gada oktobris* : rakstu krāj. Rīga : P. Stučkas LVU, 1977. 153 lpp.
5. *Latvijā aizstāvētās doktora disertācijas (1923-1944)* : bibliogrāfisks rādītājs. Sast. Māris Baltiņš; bibliogr. Gita Treide; bibliogr. red. Diāna Paukšēna; LU Zinātnes un tehnikas vēstures muzejs, LU Bibliotēka. Rīga : LU, 2004. 90 lpp.
6. *Mūsdienu aktuālās ideoloģiskās problēmas* : bibliogr. rād. Sast. L.Erdmane, L.Kampāne, D.Paukšēna; P.Stučkas LVU Zinātniskā bibliotēka. Rīga : P.Stučkas LVU, 1988.
7. *Paņēmiens galvas smadzeņu saslimšanu diferenciālajai diagnostikai : LV 12282 B* : patents. Izgudrotāji: Pēteris Gustsons, Ingvars Birznieks, Juris Imants Aivars. Pieteikts: 08.12.1997; publicēts: 20.09.1999.
8. *Partijas organizācijas darbs augstskolā (1979–1984)* : bibliogr. rād. Sast. D.Paukšēna. Rīga : P.Stučkas LVU, 1985. 22 lpp.
9. *Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātē aizstāvētās disertācijas, 1945-1963* : bibliogrāfija. Rīga, 1966. 100 lpp.
10. *Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātē aizstāvētās disertācijas, 1964-1967* : bibliogrāfija. Rīga, 1969. 50 lpp.; *Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātē aizstāvētās disertācijas, 1968-1970* : bibliogrāfija. Rīga, 1973. 31 lpp.; *Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātē aizstāvētās disertācijas, 1971-1975* : bibliogrāfija. Rīga, 1978. 44 lpp.
11. *Profesore Marta Rudzīte* : bibliogrāfiskais rādītājs. Atb. red. L.Leikuma. Rīga : LU, 2004. 100 lpp.
12. *Profesors Dr. phil. h.c. Ernests Felsbergs* : dzīve un darbs = Professor Dr. phil. h.c. Ernests Felsbergs : vita et opera. Sast. Sandra Ranka; bibliogr. red. Diāna Paukšēna; LU Bibliotēka. Rīga : LU, 2004. 103 lpp.
13. *Profesors Kārlis Šteins* : biobibliogrāfija. Rīga, 1972. 48 lpp.
14. **Rolova, Aleksandra.** *Rietumslāvu viduslaiku kultūra : (Polijas kultūra)*. Rīga : P.Stučkas LVU, 1966. 61 lpp.
15. **Svelpis, Alnis.** *Evaņģēliski luterāniskā baznīca sabiedrisko attiecību sistēmā Latvijā (XVI gs.-XIX gs. pirmajā pusē)*. Rīga : P.Stučkas LVU, 1978. 35 lpp.
16. **Šteinbergs, Kārlis.** *Marksistiskā filozofija Latvijā Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas laikā (1917.-1919.)* : disertācija filozofijas zinātņu kandidāta grāda iegūšanai. Zin. vad. V.A.Šteinbergs; Rīgas Politehniskais institūts. Rīga, 1968. 267 lp.

LU Bibliotēkas īstenotā projekta
 „LU zinātne un intelektuālais īpašums laikmeta liecībās” darbības shēma

